

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

SYSTEM-STRUCTURAL PATTERNS OF UKRAINIAN SOCIAL AND ECONOMIC SYSTEM DEVELOPMENT

Статтю присвячено емпіричній апробації нового методологічного підходу, сформованого в контексті системної економічної теорії. Підхід передбачає структурування економічних систем залежно від просторово-часової локалізації компонентів. На його основі за авторською методикою проведено дослідження системно-структурних закономірностей розвитку соціально-економічної системи України. Проведений аналіз дав можливість виявити низку закономірностей, які дотепер не були однозначно формалізованими. Це, своєю чергою, допомогло краще зрозуміти механізм формування стійкості системи в різні періоди економічної динаміки країни.

Ключові слова: соціально-економічна система України, структурні пропорції, економічна стійкість, системна економічна теорія.

Статья посвящена эмпирической апробации нового методологического подхода, который формируется в контексте системной экономической теории. Подход предполагает структурирование экономических систем в зависимости от пространственно-временной локализации ее компонентов. На его основе по авторской методике проведено исследование системно-структурных закономерностей

развития социально-экономической системы Украины. Проведенный анализ дал возможность выявить ряд закономерностей, которые до сих пор не были однозначно формализованными. Это, в свою очередь, помогло лучше понять механизм формирования устойчивости системы в разные периоды экономической динамики страны.

Ключевые слова: социально-экономическая система Украины, структурные пропорции, экономическая устойчивость, системная экономическая теория.

The article is devoted to the empirical approbation of a new methodological approach, which is formed in the context of systemic economic theory. The approach assumes the structuring of economic systems depending on the spatio-temporal localization of its components. Based on the author's methods, a study of the system-structural patterns of Ukrainian social and economic system's development is conducted. The analysis provided an opportunity to identify a number of patterns, which until now were not exactly formalized. It, in turn, has helped to better understand the system's sustainability forming mechanism in different periods of economic dynamics of the country.

Key words: socio-economic system of Ukraine, structural proportions, economic sustainability, system economic theory.

УДК 330.368

Кравченко М.О.

к. е. н., доцент кафедри менеджменту
Національний технічний
університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

Постановка проблеми. Неповнота системи наукових поглядів на концепцію стійкості соціально-економічних систем, невирішеність проблем її забезпечення та інших суміжних проблем економічного розвитку багато в чому пояснюються відсутністю в економічній науці теоретико-методологічної парадигми, яка б забезпечувала системність економічних досліджень і відповідала потребам економічної практики. Більшість дослідників погоджується, що на даному етапі розвиток економічної теорії та методології можливий в напрямі подальшої інтеграції економіки та природничих наук у контексті загальної теорії систем. Однією із сучасних теорій, що сформувалися у такий спосіб, є системна економічна теорія, що володіє низкою суттєвих методологічних переваг, проте є новою та недостатньо опрацьованою. Припущення про те, що застосування нової методологічної парадигми до дослідження соціально-економічної системи країни дасть можливість сформувати цілісне уявлення про структурні закономірності її розвитку та забезпечення стійкості, зумовило вибір напряму дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку та забезпечення стійкості соціально-економічної системи України розглядалися у працях багатьох видатних вітчизняних економістів, серед яких доцільно відзначити О. Амошу,

Ю. Бажала, В. Геєця, В. Семиноженка та ін. На необхідності оновлення теоретико-методологічної парадигми економічних досліджень у своїх роботах акцентували увагу Р. Коуз, О. Лібман, В. Покровський та ін. Розроблення системної економічної теорії розпочато в роботах Я. Корная [7; 8]. Основний розвиток вона отримала в роботах дослідників відділення моделювання виробничих об'єктів та комплексів Центрального економіко-математичного інституту Російської академії наук, що працюють під керівництвом Г. Клейнера [2–4; 6]. Теорія володіє високою пояснювальною силою, однак її положення є неперифікованими, потребують уточнення та розвитку. Крім того, у науковій літературі мало представлені результати її емпіричного опрацювання як методологічної основи економічних досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення закономірностей розвитку та забезпечення стійкості соціально-економічної системи країни, виявлених нами під час проведення дослідження її структури в період 2000–2015 рр. у контексті методологічних положень системно-структурної економічної теорії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Системна економічна теорія передбачає проведення структуризації економічних систем залежно

від просторово-часової локалізації їх елементів. Такий підхід може бути використаним на будь-якому економічному рівні, у тому числі стосовно метаекономічних систем. Відповідно, у структурі системи виділяється чотири типи підсистем, що утворюють повну групу: необмежена ані в просторі, ані в часі підсистема середовищного типу; необмежена в просторі, але обмежена в часі підсистема процесного типу; обмежена в просторі, але необмежена в часі підсистема суб'єктно-об'єктного (інша назва – об'єктного) типу; обмежена і в просторі, і в часі підсистема проектного типу. Розробник системної теорії Г. Клейнер пропонує свій варіант розподілу компонентів соціально-економічної системи макrorівня за підсистемами [2; 4], який нами за результатами проведеного прикладного системного аналізу був уточненим [5; 9] (табл. 1).

Системи взаємодіють попарно, при цьому суб'єктно-об'єктна підсистема ніколи безпосередньо не взаємодіє з процесною, а середовищна – з проектною. Структура, утворена реляційними взаємозв'язками підсистем, отримала назву «тетрада». Обґрунтовується, що стійкою може бути лише та система, яка є повністю збалансованою, тобто в якій усі чотири підсистеми є розвиненими однаковою мірою [1–6; 9; 10]. У цьому разі у системи за рахунок забезпечення балансу властивостей просторової гомогенності (ПГ), просторової диверсифікованості (ПД), часової стабільності (ЧС) та часової диференційованості (ЧД), визначення яких представлено в табл. 2,

є однаково вираженими ознаки мінливості та стабільності в просторі та часі [4]. Лише така система здатна до автономного існування та самостійного розвитку в довгостроковій перспективі. Більш докладно механізм формування стійкості економічної системи розглянуто в [1; 9].

Поклавши в основу формування методології дослідження положення системної економічної теорії, нами було проведено оцінювання стану розвитку підсистем соціально-економічної системи країни, вимірювання рівня їх взаємної збалансованості та визначення рівня виразності властивостей, що забезпечують стійкість. Для моделювання була використана авторська методика, опрацьована раніше на мікроекономічному рівні [5; 9; 10]. Конкретний набір параметрів для моделювання, використаний для відображення стану компонентів підсистем соціально-економічної системи України, визначався виходячи зі складу макроекономічних показників, отриманих із бази статистичної макроекономічної інформації, сформованої та оприлюдненої Державною службою статистики України та даних міжнародних спостережень, рейтингування та індексування, визначених та оприлюднених зарубіжними організаціями: Світовим банком, Центральним розвідувальним управлінням, Організацією економічного співробітництва та розвитку, Всесвітнім економічним форумом, програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй, Європейською бізнес-асоціацією, Міжнародним інститутом управлінського розвитку, Міжнародною неурядовою

Таблиця 1

Набір компонентів підсистем соціально-економічної системи країни

Тип підсистеми	Підсистема	Компоненти системи
Суб'єктно-об'єктний (m-So)	Населення	населення країни, що виступає в ролі суб'єкта та об'єкта економічної діяльності і включає як його економічно активну, так і неактивну категорії
Середовищний (m-En)	Держава	державна форма організації суспільства, що визначається державним соціально-економічним устроєм та відповідною сукупністю формальних інститутів та регламентів
Процесний (m-Pc)	Економіка	сфера реалізації економічних процесів виробництва, споживання, розподілу, обміну, включаючи учасників, предмети та результати їх діяльності
Проектний (m-Pj)	Бізнес	сукупність різноманітних організаційно-правових форм економічної підприємницької діяльності, що реалізується для отримання прибутку

Джерело: визначено автором

Таблиця 2

Визначення властивостей підсистем, що формують стійкість економічної системи

Відображення властивості	Властивість	
	стабільність	мінливість
У просторовому вимірі	Просторова гомогенність – однорідність внутрішньої структури в просторі	Просторова диверсифікованість – мінливість у разі переміщення в економічному просторі або за його зміни
У часовому вимірі	Часова стабільність – однорідність внутрішньої структури в часі	Часова диференційованість – мінливість у разі переміщення від одного моменту часу до іншого

Джерело: визначено автором на основі [4]

антикорупційною організацією, Центром екологічної політики та права при Єльському університеті та ін. Для моделювання кожної з підсистем було відібрано по десять параметрів із числа показників, що широко використовуються для проведення макроекономічного аналізу та співставлення соціально-економічних показників різних країн:

– для суб'єктно-об'єктної підсистеми: індекс Джині, індекс людського (гуманітарного) розвитку, індекс соціального розвитку, рівень безробіття, індекс кількості робочої сили, рівень економічної активності населення, індекс рівня освіти, індекс гендерного розриву, коефіцієнт загального демографічного навантаження, коефіцієнт навантаження на одне вільне робоче місце;

– для середовищної підсистеми: індекс економічної свободи, індекс сприйняття корупції, індекс екологічної ефективності, право голосу та підзвітність, політична стабільність і відсутність насильства, ефективність роботи уряду, якість регулювання, верховенство права, контроль корупції, трансформаційний індекс Бертельсманна;

– для процесної підсистеми: індекс промислової продукції, індекс експорту товарів та послуг, індекс глобальної конкурентоспроможності, індекс залученості країн світу до міжнародної торгівлі, ступінь зносу основних засобів, індекс економіки знань, рівень зовнішнього боргу, індекс інфляції, індекс валового внутрішнього продукту на душу населення, визначеного за паритетом купівельної спроможності, реальний темп зростання ВВП;

– для проектної підсистеми: індекс інвестиційної привабливості, індекс легкості ведення бізнесу, індекс ділової довіри, індекс прямих іноземних інвестицій в акціонерний капітал, індекс кількості суб'єктів господарювання, індекс захисту прав інвесторів, індекс кількості створених нових підприємств, рівень рентабельності усієї діяльності підприємств, індекс кількості зайнятих на підприємствах працівників, частка підприємств, що впроваджували інновації.

Період спостереження був визначеним виходячи з доступності даних та охоплював період 2000–2015 рр. Таким чином, загальна вибірка становила 16 випадків. З огляду на те, що всі використані макроекономічні показники мають різні шкали вимірювання, для забезпечення адекватної агрегації параметрів їх значення були нормованими. Індексні оцінки суб'єктно-об'єктної (I_{m-So}), середовищної (I_{m-En}), процесної (I_{m-Pc}), та проектної (I_{m-Pj}) підсистем соціально-економічної системи України визначалися як середнє нормованих значень параметрів за формулою середньоарифметичного (табл. 3).

Під час проведення аналізу ми виходили з того, що за методикою максимальна індексна оцінка кожної підсистеми становить 1,00, у стані абсолютної збалансованості індексні оцінки всіх чотирьох підсистем є однаковими і вони є однаково вираженими в структурі системи – питома частка кожної з них становить 25,0%. За результатами оцінювання визначено, що індексні оцінки підсистем економічної системи країни коливалися в межах: суб'єктно-об'єктної – 0,14–0,75 (середня оцінка – 0,54), середовищної – 0,13–0,72 (середня оцінка – 0,50), процесної – 0,26–0,88 (середня оцінка – 0,60), проектної – 0,39–0,79 (середня оцінка – 0,64). Оскільки індексні оцінки підсистем продемонстрували різні темпи зростання, їх пропорції в загальній структурі соціально-економічної системи країни суттєво варіювалися по роках.

Оцінювання дало змогу визначити низку цікавих і дотепер не формалізованих системно-структурних закономірностей розвитку соціально-економічної системи України та встановити їх зв'язок із періодами загальної економічної динаміки, визначеними за темпами зростання ВВП (табл. 4).

Виявлено, що здебільшого найбільш вираженою в соціально-економічній системі країни була суб'єктно-об'єктна підсистема: її домінантність спостерігалася у 6 із 16 випадків (37,5% вибірки),

Таблиця 3

Результати розрахунку індексних оцінок підсистем соціально-економічної системи України

Тип підсистеми макрорівня	Індексна оцінка підсистеми по роках															
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Суб'єктно-об'єктна (I_{m-So})	0,14	0,23	0,36	0,40	0,47	0,52	0,50	0,59	0,66	0,61	0,66	0,69	0,70	0,75	0,69	0,61
Середовищна (I_{m-En})	0,13	0,28	0,38	0,45	0,61	0,70	0,72	0,71	0,65	0,50	0,53	0,43	0,47	0,45	0,54	0,51
Процесна (I_{m-Pc})	0,74	0,80	0,78	0,82	0,88	0,72	0,62	0,59	0,52	0,28	0,59	0,61	0,54	0,51	0,28	0,26
Проектна (I_{m-Pj})	0,66	0,70	0,70	0,71	0,71	0,77	0,79	0,78	0,55	0,51	0,69	0,70	0,62	0,58	0,39	0,39

Джерело: визначено автором

Характеристика системно-структурних закономірностей розвитку соціально-економічної системи країни за періодами економічної динаміки

Часовий період	Напрямок економічної динаміки	Домінуючі підсистеми*		Периферійні підсистеми*	
2000–2004 рр.	Зростання	<i>m-Pc</i>	<i>m-Pj</i>	<i>m-En</i>	<i>m-So</i>
2005–2007 рр.		<i>m-Pj</i>	<i>m-En</i>	<i>m-Pc</i>	<i>m-So</i>
2008–2009 рр.	Спад	<i>m-So</i>	<i>m-En</i>	<i>m-Pj</i>	<i>m-Pc</i>
2010–2013 рр.	Зростання	<i>m-So</i>	<i>m-Pj</i>	<i>m-Pc</i>	<i>m-En</i>
2014–2015 рр.	Спад	<i>m-So</i>	<i>m-En</i>	<i>m-Pj</i>	<i>m-Pc</i>

* підсистеми відображені в порядку зниження їх частки в системі

Джерело: визначено автором

у кризовий період 2008–2009 рр. і, неперервно по наростаючій, у період 2012–2015 рр. Наступними за ступенем виразності стали процесна та проектна підсистеми: домінантність кожної з них спостерігалася у 5 із 16 випадків (31,3% вибірки). Домінантність процесної підсистеми спостерігалася неперервно протягом перших років аналізованого періоду – у період 2000–2004 рр., домінантність проектної підсистеми спостерігалася у докризовий період 2005–2007 рр. та посткризовий – 2010–2011 рр.

Через наявність вираженої тенденції зростання індексних оцінок та високого ступеня їх мінливості (коефіцієнт варіації становив 32,1%) суб'єктно-об'єктна підсистема одночасно виявилася й такою, периферійність якої спостерігалася найчастіше серед усіх підсистем – у 8 із 16 випадків (50,0% вибірки), неперервно по спадаючій протягом періоду 2000–2007 рр. Периферійність процесної підсистеми, мінливість якої також була відносно високою (коефіцієнт варіації – 31,6%), і проектної підсистеми, що виявилася найменш мінливою (коефіцієнт варіації – 19,0%), спостерігалася з однаковою частотою – у 4 із 16 випадках (25,0% вибірки). Мінливість середовищної підсистеми також була відносно високою (коефіцієнт варіації – 30,8%), проте розмах варіації – відносно низьким, через що протягом аналізованого періоду система завжди виявлялася другою або третьою за ступенем виразності. Усереднено по всіх випадках структура соціально-економічної системи країни мала такі ознаки: частка суб'єктно-об'єктної підсистеми коливалася у межах 8,2–36,3% (у середньому становила 23,5%); частка середовищної підсистеми коливалася у межах 7,7–28,6% (у середньому – 21,9%); частка процесної підсистеми коливалася у межах 14,6–44,5% (у середньому – 26,2%); частка проектної підсистеми коливалася у межах 20,5–39,6% (у середньому становила 28,2%).

Інтерпретування отриманих результатів у контексті методологічних положень системної економічної теорії дало змогу ідентифікувати такі структурні закономірності розвитку соціально-економічної системи України протягом аналізованого періоду:

1. Збільшення питомої ваги суб'єктно-об'єктної підсистеми, яка відображає характеристики населення України як учасника соціально-економічних відносин. Від початку аналізованого періоду і до 2015 р. її частка збільшилась більше ніж учетверо, з 8,2% до 34,5%. У кризові періоди ця підсистема ставала найсильнішою, домінуючою в загальній структурі соціально-економічної системи – в обох аналізованих випадках, у 2008 р. та в 2014 р. більшість показників (6 із 10 використаних), що відображають рівень людського та соціального розвитку, освіти, однорідності суспільства, демографічного навантаження та гендерного розриву, демонстрували бажану динаміку. Виняток становили показники, що відображають економічні характеристики населення: безробіття, рівень економічної активності, робочої сили, навантаження на одне вільне робоче місце, що вбачається цілком закономірним. На нашу думку, цей показник, а також висхідні тренди зміни показників, що визначають суб'єктно-об'єктну підсистему та збільшення її вагомості в структурі соціально-економічної системи у цілому, є свідченням посилення ролі населення в забезпеченні стійкості та розвитку соціально-економічної системи й підвищення його якісних характеристик. Особливо яскраво це проявляється в кризові періоди. Можна стверджувати, що саме людський капітал є визначальним для розвитку соціально-економічної системи країни, зумовлює приріст, а в кризові періоди – не допускає катастрофічного скорочення макроекономічних показників.

2. Збільшення питомої ваги середовищної підсистеми, яка відображає характеристики та рівень державного регулювання соціально-економічної системи країни. Від початку періоду і до 2015 р. її частка збільшилась більше ніж у три з половиною рази, з 7,7% до 28,6%. Незважаючи на те що індексна оцінка підсистеми була найвищою в період 2005–2008 рр. і більшість показників, що її визначають (8 із 10 використаних), досягали свого максимуму саме тоді, питома вага підсистеми в загальній структурі збільшувалася поступово протягом усього періоду та досягла свого максимуму в 2015 р. У кризові періоди ця підсистема ставала

другою за ступенем виразності в загальній структурі соціально-економічної системи. На нашу думку, параболічний тренд розвитку суб'єктно-об'єктної підсистеми з максимумом, що припадає на 2006 р., та висхідний тренд збільшення її вагомості в загальній структурі соціально-економічної системи є підтвердженням, з одного боку, зниження якості державного регулювання економічних процесів у країні, з іншого – підвищення його ролі в забезпеченні стійкості системи. Фактично другий тренд є свідченням того, що спроможність соціально-економічної системи до самоорганізації та самопідтримання стійкості знижується, розвиток системи забезпечується за рахунок політичного впливу, який, однак, є нераціональним та недостатньо ефективним. Тут варто відзначити, що соціокультурні та соціально-політичні показники формалізуються найбільш важко, що становить значні труднощі в оцінці їх впливу безпосередньо на економічне зростання, тим не менше, використана методика, на нашу думку, дала змогу це зробити в повній відповідності до цілей дослідження.

3. *Зменшення питомої ваги процесної підсистеми, яка відображає характеристики сфери реалізації основних економічних процесів.* Від початку аналізованого періоду і до 2015 р. її частка знизилася майже втричі, з 44,5% до 14,9%. У кризові періоди ця підсистема ставала найслабшою, периферійною в загальній структурі соціально-економічної системи – обидва рази, у 2008 р. та в 2014 р., більшість показників (у першому – 6 із 10 використаних, в другому – всі), що відображають рівень конкурентоспроможності, виробництва продукції, експорту та залученості до міжнародної торгівлі, зменшували своє значення. Вважаємо, це є свідченням того, що забезпечення стійкості соціально-економічної системи країни здійснювалося не завдяки, а всупереч економічному розвитку, а сам розвиток носив деструктивний характер. Дійсно, більшість показників, що визначають стан процесної системи (9 із 10 використаних), продемонстрували спадний тренд.

4. *Зменшення питомої ваги проектної підсистеми, яка відображає характеристики сфери реалізації підприємницьких ініціатив.* Від початку періоду і до 2015 р. її частка знизилася дещо менше порівняно з траєкторіями змінення інших підсистем – з 39,6% до 22,1%. Незважаючи на те що індексна оцінка підсистеми була найвищою в період 2005–2007 рр. і більшість показників, що її визначають (7 із 10 використаних), досягали свого максимуму саме тоді, питома вага підсистеми в загальній структурі зменшувалася поступово протягом усього періоду і досягла свого мінімуму в 2015 р. У кризові періоди ця підсистема ставала другою за рівнем периферійності в загальній структурі соціально-економічної системи. Параболічний тренд розвитку проектної підсистеми з

максимумом, що припадає на 2006 р., та спадний тренд зменшення її вагомості в структурі соціально-економічної системи є наочним підтвердженням зниження інвестиційно-підприємницької активності, що спостерігається останнє десятиріччя, її слабого впливу на забезпечення стійкості соціально-економічної системи країни, а також свідчить про нераціональну структуру запроваджуваних інвестиційно-підприємницьких ініціатив, у тому числі інноваційних проектів.

5. *Чотири окреслені вище тенденції – збільшення питомої ваги суб'єктно-об'єктної та середовищної підсистем та зменшення питомої ваги проектної та процесної підсистем – разом є відображенням процесів реалізації апріорних системних властивостей типів підсистем на часовому діапазоні 2000–2015 рр.* Так, Г. Клейнер зазначає, що розвиток суб'єктно-об'єктних та середовищних систем є поступальним, переважно еволюційним (через їх часову необмеженість. – Авт.), а розвиток процесних та проектних систем має циклічний характер (через їх часову обмеженість. – Авт.) [3]. Отже, збільшення питомої ваги суб'єктно-об'єктної та середовищної підсистем є відображенням тенденцій їх еволюційного розвитку, а зменшення питомої ваги процесної та проектної підсистем – тенденцій природного загасання виробничо-господарських систем, сформованих попереднім індустріальним устроєм та структурою єдиного господарського комплексу колишнього СРСР, яким вони відповідали, остаточного вичерпування їх потенціалу, як наслідок – завершення їх апріорно обмеженого життєвого циклу існування.

6. *У кризові періоди 2008–2009 рр. та 2014–2015 рр. формувалася пропорційно подібна структура соціально-економічної системи (табл. 3).* На тлі різкого скорочення питомої ваги процесної підсистеми спостерігалася збільшення питомої ваги суб'єктно-об'єктної підсистеми, внаслідок чого складалося таке співвідношення між індексними оцінками підсистем (і одночасно їх частками в загальній структурі соціально-економічної системи): $I_{m-So} > I_{m-En} > I_{m-Pj} > I_{m-Pc}$. При цьому слід зазначити, що в передкризові періоди у двох випадках структура економічної системи була різною. Це дає змогу з певною долею ймовірності припустити, що механізм розгортання кризи в системі і виходу із неї є подібним і носить ідентичний структурний характер.

7. *Сумарна питома вага двох пар безпосередньо взаємодіючих підсистем – суб'єктно-об'єктної та проектної, з одного боку, й середовищної та процесної, з іншого, коливалася в діапазоні $50 \pm 10\%$.* Вважаємо, що виявлена структурна особливість демонструє наявність компенсаторного механізму підтримання просторової стійкості всередині соціально-економічної системи (більш докладно механізм її забезпечення розкрито в [1; 5]). При цьому

сумарна питома вага суб'єктно-об'єктної та проектної підсистем із часом поступово збільшувалася в межах окресленого діапазону від нижньої до верхньої межі, а сумарна питома вага середовищної та процесної підсистем знижувалася.

Висновки з проведеного дослідження.

Проведене оцінювання дало змогу чітко ідентифікувати низку системно-структурних закономірностей розвитку соціально-економічної системи України, про існування яких зазначали дослідники, проте які дотепер не були однозначно формалізованими, що зумовлює наукову значимість отриманих результатів. Отримані результати дають змогу краще зрозуміти механізм формування стійкості соціально-економічної системи в різні періоди загальної економічної динаміки. Зокрема, проведене емпіричне дослідження не виявило сильної прямої залежності рівня стійкості економічної системи від таких показників, що традиційно використовуються для характеризувannya динаміки економічного розвитку країни, як рівень інноваційної, інвестиційної та підприємницької активності, обсяг промислового виробництва, експорту тощо. Натомість виявлена значна залежність від таких показників, як рівень людського розвитку, освіти, а також показників, що відображають вплив держави на перебіг соціально-економічних процесів. З одного боку, це є відображенням нераціональної незбалансованої структури соціально-економічної системи макrorівня з вираженою домінантністю соціокультурних та соціально-політичних складників та периферійністю промислово-економічних; з іншого – наочним свідченням того, що Україна є повною мірою залученою до загальносвітового процесу трансформації соціально-економічного устрою від економіки індустріального типу до постіндустріального й економіки знань. Визначені закономірності структурних зрушень соціально-економічної системи, на нашу думку, відкривають широкий спектр напрямів проведення подальшого мікро- та макроекономічного аналізу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Войтко С.В. Аналіз механізму формування економічної стійкості машинобудівних підприємств (неосистемний підхід) / С.В. Войтко, М.О. Кравченко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2016. – № 4. – С. 211–221.
2. Клейнер Г.Б. Системный ресурс экономики / Г.Б. Клейнер // Вопросы экономики. – 2011. – № 1. – С. 89–100.
3. Клейнер Г.Б. Какая экономика нужна России и для чего? / Г.Б. Клейнер // Вопросы экономики. – 2013. – № 10. – С. 4–27.
4. Клейнер Г.Б. Системная экономика как платформа развития современной экономической теории / Г.Б. Клейнер // Вопросы экономики. – 2013. – № 6. – С. 4–28.
5. Кравченко М.О. Методологічні засади системного аналізу економічної стійкості промислових підприємств / М.О. Кравченко // Технологічний аудит та резерви виробництва. – 2016. – № 1/3(27). – С. 84–89.
6. Рыбачук М.А. Тетрадоцентричный подход к управлению экономическими системами / М.А. Рыбачук // Управление развитием крупномасштабных систем (MLSD'2015) : материалы 8-й международной конференции (29 сентября – 1 октября 2015 г.). – М. : ИПР РАН, 2015. – С. 372–373.
7. Kornai J. The System Paradigm / J. Kornai // William Davidson Institute Working Papers. – 1998. – № 278 (April). – 26 p.
8. Kornai J. The System Paradigm Revisited. Clarification and Additions in the Light of Experiences in the Post-Socialist Region / J. Kornai // Acta Oeconomica. – 2016. – Vol. 66 (December). – P. 547–596.
9. Kravchenko M. Structural Balance as a Basis of the Economic Stability of an Enterprise / M. Kravchenko // World Scientific News (WSN). – 2016. – Vol. 57. – P. 300–308.
10. Kravchenko M. System-structural approach to economic sustainability of the enterprises determination / M. Kravchenko // Забезпечення стійкого економічного розвитку країни: можливості та перспективи : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 21–22 жовтня 2016 р.). – Львів : Львівська економічна фундація, 2016. – С. 47–49.